

Andrej Chudoba

a **SVEDECTVÁ
SPOMIENKY**

M E M O Á R E

Vydavateľstvo
Spolku slovenských spisovateľov

Andrej Chudoba

**SVEDECTVÁ
A SPOMIENKY**

Memoáre

Copyright © Dedičia 2014
Cover design © Jana Satková

© Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, spol. s r. o., Bratislava
e-mail: vsss@stonline.sk
<http://www.vsss.sk>

Dielo vzniklo s finančnou podporou Literárneho fondu SR
a vyšlo s finančnou pomocou Ministerstva kultúry Slovenskej republiky.

Andrej Chudoba: Svedectvá a spomienky
Zodpovedná redaktorka: Marta Činovská
Obálka: Jana Satková
Sadzba: Jana Satková
Tlač: PM Turany

Vydanie prvé
Printed in Slovakia

ISBN 978-80-8061-798-1

Obsah

1/	Čas pamätí	7
	Malý Kiar – iné miesto	9
2/	Barina a majer	19
	Rodina sa rozširuje	24
	Bátovská meštianka – krajina nostalgie	25
3/	Prvá štátna škola	28
4/	Druhá štátna škola	34
5/	Tretia štátna škola	38
	Škola na šesť rokov	39
6/	Portrét rodiska – Krškany	47
7/	Meštianska škola v Bátovciach	51
	Učítelia a spolužiaci – prvé kvázi juvenílie	58
	Dramatický školský rok 1943 – 1944	71
	Školský rok 1944 – 1945	74
	Obdobie po máji 1945	78
8/	Návrat do Levíc – Učítel'ská akadémia	83
	Pukanské reminiscencie	89
9/	Cez hory čierne	98
	Vlaky idú na juh	105
10/	Roky päťdesiate – osudy rodiny	109
11/	Roky šesťdesiate	116
12/	Vidiečan na cestách	122
13/	Taškent, chlebové mesto	132
	Fergana – záhrada Turkménska	135
14/	Pukanec – najdlhšia etapa	139
15/	Jubileá a výročia	175

1 / Čas pamätí

Ked som sa narodil, hmla bola ako nad Londýnom... Takto uvádza svoj príchod na svet básnik a do takéhoto hmľistého novembrového sveta som po prvý raz otvoril oči aj ja na majeri, ktorý mi sudičky prisúdili ako spomienku na celý život. Aj posteľ pri nízkom okne s výhľadom do dvora, aj izbu s visiacou lampou a s vysokou kachľovou pecou v kúte. To bol začiatok môjho mikrosвета, čo sa neskoršie premenil na môj masívny rodný dom so štyrmi zamrežovanými oknami a s dvomi, vari storočnými lipami pred nimi. Pri mojom narodení, pravdaže, už nešumeli, babica z Horše kráčala po ich lístí ako po koberci, keď otcovi ohlásila, že sa mu narodil prvorođený syn. Pamätníci spomínajú, že som bol chudorlavý a neduživý a čudne fialovočierny a nezvyčajne ochlpený, a starší rodiny z oboch strán usúdili, že si veľa na tomto svete nepožijem a treba ma čím skôr pokrstiť. Zapriahli teda do kočiara, naložili mňa, babicu a krstnú matku, otcovu sestru Máriu, a odviezli do Čankova, kde ma evanjelický kňaz Viliam Vrábel (rok pred svojou vlastnou smrťou) pokrstil. Cestou naspäť babica vyhlásila, že keď sa rodia takéto ochlpené a vlasaté deti, bude tuhá zima.

Bol to začiatok nového roka 1928 a naozaj, nasledujúci rok 1929 bol pamätný nielen svetovou hospodárskou krízou, ale aj treskúcou zimou, keď v povetrí mrzli vtáci, zamrzali studne, mráz trhal stromy a vo Víglaši namerali takmer štyridsať stupňov pod nulou.

A ešte niečím bol pre nás pamätný. Presne desať rokov uplynulo odvtedy, ako sa horniacka rodina zámožného sedliaka, môjho starého otca Martina Hudobu s manželkou Máriou a dvomi synmi a tromi dcérami vyťahovala z Badína pri Banskej Bystrici na hontiansku osadu Zajačia dolina neďaleko Levíc. Bola to doba všeobecnej povojnovej migrácie, pohy-

bu horniackeho živlu, hladného po pôde, zo severu na juh, spod Poľany spoza Sitna až k bránam prepoštských Šiah. Takto sa o šesť rokov neskoršie zo Zvolenskej Slatiny na Malý Kiar pri Leviciach vystaňovala rodina bratov Jána a Martina Drdoša s tromi synmi a štyrmi dcérami, z ktorých najstaršia bola moja matka Mária. Tu sa zoznámili a v máji 1926 zobrali dvaja írečítí Horniaci, môj otec a moja matka, ktorá pred oltár v hon-tianskom Čankove prišla v nevídane krásnom slatinskom kroji. Takto sa moje detstvo prirodzene, ale aj zvláštne a osudne, rozdelilo medzi starootcovskú zajačiarSKU a starootcovskú kiaranskú rodinu. To osudné a zvláštne nepoužívam náhodne, platí do písmeňa a doslova. Ako sotva štvorročné dieťa som opustil matku a trojročného brata a kvôli môjmu slabému vzrastu a kolísavému zdraviu som sa (ako vzácny vnuk) na tri roky dostal do opatery mojich drdošovských ujev a tetiek, pričom sa mi osobitne venovali dve najmladšie tety, a najmä ovdovelá manželka brata starého otca Jána Drdoša, ktorá v rodine požívala veľkú vážnosť a všetci sme ju familiárne oslovovali „strynká“. Rodina už v starom sídlisku žila, takpovediac, na istej spoločenskej úrovni. Týkalo sa to najmä strýcovskej rodiny Jána Drdoša, vzorného hospodára a slatinského pansláva, ktorý si vari zo dva mesiace zato posedel aj vo väzení. O strynkej sa tradovalo, že patrila k uvedomejším ženám a k priateľkám „pani farárky“ Medveckej. Medzitým, v roku 1923 starý otec Martin ovdovel a všetka ženská starosť o početnú rodinu zostala na pleciach najstaršej dcéry, mojej matky. Nečudo, že starý otec sa znova oženil a vzal si vdovu so synom vo veku svojich synov a mal s ňou ešte dcéru, moju najmladšiu nevlastnú tetku Magdalénu (1925). Takto sa starootcovská kiaranská rodina rozkošatila a takto si ju pamätám z môjho včasného a šťastného detstva. A nie je to iba náhodná slovohra, pretože kiaranské tri roky, prežitie v odlišnom rodinnom a spoločenskom prostredí, výrazne ovplyvnili celé moje detstvo, dospievanie, chlapčensťvo, moje študentské roky, ba ani neprepínam, ak napíšem – že to ovplyvnilo celý môj život.

Ale, aby toto moje zásadné hodnotenie láskavý čitateľ bezo zvyšku pochopil, musím sa podrobnejšie, retrospektívne vrátiť do oných čias, ktoré síce eufemicky, ale pravdivo zvykneme označovať ako nezabudnutelné. Boli to roky z môjho detského pohľadu i neskoršieho dozrievania a nazeraňa také odlišné a nesúmerateľné s tými zajačiarSKO-majerskými, že mnohé moje životné osudy a peripetie sú bez ich obšírneho a dokonalého osvetlenia len ťažko vysvetliteľné a pochopiteľné.

Malý Kiar – iné miesto

Ocitol som sa na inom mieste, v inej rodine. A čo viac, v dolniackej, prevažne maďarskej a katolíckej dedine. Svedčil o tom kostol s nevysokou vežou, ktorá ma zo všetkých objektov najväčšmi upútala. Tu začiatkom roka 1925 starý otec Ján Drdoš v rámci povojnovej parcelácie výhodne kúpil dvesto hektárový zvyškový majetok so starším kaštielom, s dvomi záhradami a s rozľahlým štvorcovým majerom, obstaveným patričnými poľnohospodárskymi budovami, vrátane vážnice, sušiarňí, kočiarní, deputátnických budov, sypární, napájadiel a maštalí pre úžitkový a ťažný dobytok.

Kaštieľ, vari dvadsaťpäť metrová prízemná budova, sa tiahol pozdĺž ulice, ktorá ho oddeľovala od majera a poskonča neho aj od prvej budovy dedinskej dvojradovej zástavby dolniackych dvorov a chalúp. Z opačnej strany súbežne s budovou pokračoval široký priestranný dvor vysypaný štrkom so studňou a s ručnou pumpou, uzavretý domovou sýpkou a kočiarnou. Od dvora po celej šírke stúpala do kopca oplotená ovocná záhrada, po stranách s ľadovňou a hlbokou pivnicou, krytou šindľovým prístreškom. K tomuto kútu patrila malý parčík so starými gaštanmi a bujným orgovánom, za ním stúpala do kopca kolkáreň a na jej hornom konci rástla vysoká stromová bohato rodiaca lieska.

Od prednej časti dvora bol vchod do ulice a od tohto vchodu smerom ku kostolu sa tiahla oplotená zeleninárska záhrada. Oplotenie od ulice bolo narušené okolo kamenej sochy svätca, ktorá sa v húšti pichľavej kustovnice vysúvala do ulice. Z opačnej strany sa beľala stena deputátnického domu, chrbtom po celej dĺžke obrátená do záhrady. Uzavierala ďalšie menšie majerské priestranstvo, ku ktorému patrila dvor so súbežne situovanú budovu, ktorá slúžila sezónnym robotníkom (v lete žencom a žníciami) a na jej konci bol byt pre zástupcu majerského správcu – gazdu, ktorý inak býval v takzvanom „starom kaštieli“ pred hlavnou vstupnou bránou do majera. (Viem, že by si môj nie celkom úplný opis skôr vyžadoval situačný náčrt, ale chcem v láskavom čitateľovi vzbudiť aspoň základnú predstavu o tom, v akom reálnom prostredí sa ocitlo moje cítiace srdce a moja vnímavá detská duša.)

Pravdaže, k tejto viac-menej majerskej miniatúre patrí široký panoramatický portrét dediny a jej okolia, ktorý bol v tom čase mojím prevratne novým detským svetom. A priznám sa, že až teraz po nekonečne dlhých rokoch si bezo zvyšku uvedomujem a chápem jeho topos aj étos, ten vari rozhodujúci predurčujúci vplyv na celý môj život. Spomienky naň

sa premieňajú na detskú legendu, na nostalgické skrášľujúce romanetto, ba priam na ornament a osobný mýtus. Až teraz si uvedomujem v akom geograficko svojráznom, slnečne jasnom, zvonku a znútra presvetlenom južanskom kúte som sa ocitol. Až teraz musím jasne priznať onú ohromujúcu silu slnečného koloritu tohto prostredia, ktorý sa úplne a načisto zmocnil nielen mojej detskej duše, ale i celej na dospievajúci život sa hotujúcej osobnosti. Môj kiaranský pobyt to nebola len krátka epizóda, ale viacvrstvový leitmotív, ktorý sa ako červená čiara tiahne od mojej nepamäti až k týmto riadkom, ktoré práve teraz píšem.

Ale od týchto riadkov, ktoré sa začínajú podobáť na tkanivo básnivej prózy, prejdime k čistokrvnému prozaickému záveru.

V starootcovskej rodine ma rozmaznávali až tak, že som musel mať ráno na stole dva hrnčeky mlieka (hoci len do polovice plné), inak som odmietal raňajkovať, každú sobotu som sa kúpал v kúpeľni, do nádrže na povale čerpal vodu zo studne najstarší strýc v rámci každodenného telocviku, o chod rodiny a veľkého domu sa starali aj slúžky. Už na začiatku tridsiatych rokov rodina vlastnila auto (najskôr tatrovku a potom peugeot), šoféroval ho najstarší strýko Ján, často sa na aute vozieval na kinopredstavenia do Levíc a idúcky zo školy domov vozieval aj môjho prvého kiaranského učiteľa Levičana Jozefa Vodnáka. V starootcovskom kaštieli totiž vrchnosť umiestnila aj menšinovú slovenskú školu s dvanástimi deťmi. Tam som dosiahol prvé čitateľské úspechy a prebudila sa vo mne zdravá vášeň čítať všetko, čo sa dalo čítať. Tam som sa ešte stihol zoznámiť s učiteľským synom Rudom Ratkovským a jeho sestrou Katkou i so sestrami Kaššovými, z ktorých staršia Helenka sa stihla vyšvihnúť medzi uznávané spisovateľky pre mládež a teda aj medzi moje kolegyne vo Zväze slovenských spisovateľov. Svoje dievčenské zážitky z kiaranského prostredia emotívne spracovala v knižke *Dievča z majera*. Doteraz si v pamäti uchovávam scénu, ako nám deťom v ubytovni pre žencov z Dolnej Ždáne číta úryvok z Jiráskovho románu *Proti všem*. Jej otec Ondrej Kašša bol od príchodu drdošovskej rodiny na Kiari majetkovým gazdom na majeri a hoci mal len základné vzdelanie, svojím rozhľadom a prirodzenou inteligenciou pôsobil v majerskej sociéte ako kultúrno-osvetový pracovník. V slovensky neprebudenom prostredí popri náročnej a zodpovednej práci stihol na konci letnej sezóny v sýpke a cez leto v gaštanovom hájiku inscenovať divadelné predstavenia Urbánkových hier. Bol to nielen priateľ rodiny a cenený správca majetku, ale aj kultúrne neobyčajne rozhladený Slovák, ktorý v totálne pomadár-

čnom, pôvodne slovenskom, prostredí vykonal pozoruhodnú slovenskú kultúrnu misiu. Medzi pamätihodné a svojrázne postavy mojich kiaranských čias patrí aj ruský poľnohospodársky inžinier-emigrant Afanasjev, ktorý sa však po krátkom účinkovaní na Kiari vystaňoval do Spojených štátov do severozápadného štátu Indiana, a Ukrajinec strojník-mechanik, ošetrovateľ strojov, hlavne traktorov, Sakonenko, ktorý sa natrvalo na Kiari udomácnil. Samozrejme, aj na Malom Kiari sa v tom čase našlo zopár bielych a polobielych slovenských vrán. Boli zväčša z okolitých dedín, najmä z čisto slovenského Čankova, kde žila moja krstná matka a moje tetky a kde na slovenský živel pozitívne vplýval osobný priateľ a drdošovský priaznivec, farár Štefan Kachnič, ktorý po obsadení Čankova horthyovcami musel z Čankova odísť a potom začas pôsobil v Horši a natrvalo v Drženicich.

Jeseň roku 1938 bola svojím spôsobom osudná, ohraničujúca priestorom i časom. Bolo to dramatické dejinné obdobie, keď sa lámali ustálené hranice na mapách i v ľuďoch, pričom v našom okolí túto radikálnu premenu pocítili ľudia za južnými hranicami po historickom veľmocenskom rozhodnutí v Mníchove, a hlavne po veľmocenskej arbitráži vo viedenskom Belvederi na začiatku novembra, po revízii trianonských hraníc. Všestranne, najmä ľudsky a spoločensky, postihla slovenských osadníkov – kolonistov, ktorých násilne vystaňovali, vypovedali, alebo ak chcete vyhnali z územia Maďarského kráľovstva na územie práve vznikajúceho Slovenského štátu. Tento neblahý osud postihol aj starootcovskú rodinu na Malom Kiari, ktorá sa pod tlakom väčšiny sfanatizovaných dedinčanov musela v priebehu niekoľkých hodín vypratať z užívaného majetku. Časť rodiny, krstná matka a dve z vydatých tetiek, zostali za hranicami v Čankove, v Maďarskom kráľovstve, a podstatná časť rodiny bola vyvezená na Slovensko do Žemberoviec, kde sa najskôr provízorne uchýlila do mlyna a starého kaštieľa a neskôr do (dnes už nejestvujúceho) Pischlovského kaštieľa na samom hornom konci Žemberoviec. (Stál asi dvesto metrov vyššie dnešného penziónu u Anny.) Takto, dosť drsne a neočakávane, sa uzatvorila moja detská romantická spomienková etapa na kiaranský pobyt na majetku starého otca. Po vojne a následnom prevrate v roku 1945 som sa na Malý Kiar na krátke tri roky síce vrátil, ale boli to len občasnú študentské návštevy, bol to už iný starootcovský Kiar, skrátka vítal ma iný povojnový svet a čas. Kiaranskú sesternicu sa vydala do Čankova, tetky sa tiež povydávali, ujcovia (až na jedného) sa poženili, starootcovská rodina sa postupne z Malého Kiaru vystaňovala. Zostali mi však nezabudnuteľné

spomienky nielen na moje kiaranské detstvo, ale aj na žemberovské chlapčerstvo, ktoré som do značnej miery prežil v starom pischlovskom kaštiele ako zimujúci žiak bátovskej meštianky, tie pamätné meštiankárске časy obširne spomínam na inom mieste.

Po druhom definitívnom návrate na rodnú Zajačiu dolinu, som v rodnom kruhu a v kruhu mojich konškolákov a rovesníkov prežil podstatnú časť môjho životopisu, neobyčajné spoločenské i osobné rušné vojnové obdobie adolescencie a dospievania, poznačené už prvými literárnymi pokusmi a básnickými aspiráciami. Je to najmä študentské obdobie strávené medzi múrmi dnes už historickej učiteľskej akadémie, ktoré som (ako to spomínam) takmer autenticky portrétoval v románe *Zázrak na konci sveta*. Iste sa preto nik z mladost' chápaných čitateľov týchto memoárov nebude čudovať, že mi táto téma trvale prirástla k srdcu a že sa na Zajačiu dolinu a k zákutiam bývalej učiteľskej akadémie i k pamätnému levickému cintorínu veľmi rád vraciam, hlavne v čase kvitnúcich gaštanov a agátov. Hon-tiansko-levický básnik, bátovský rodák Daniel Šovc síce v ostatnom čase velebí kvitnúce višne-sakury, ja však chválorečím kvitnúcim agátom, ktorým zložil básnickú poklonu sám idol maďarskej poézie Alexander Petöfi. A to ešte nespomínam môjho súčasníka a krajana Ladislava Balleka, ktorý kvitnúcim agátom zložil lyrický hold vo svojich *Agátoch*. V májovom čase si s pôžitkom čítam tie jeho vskutku lyricko-básnické románové sekvencie.

Avšak, aby som neunikol z dosahu mojich spomienok, ktorý sa presúva na rodnú Zajačiu dolinu. Tam môj pobyt v rodnom dome od roka tisícdeväťstotridsaťtri, rátajúc do toho žiacke, meštiankárске a levické študentské obdobie, trval zhruba osemnásť rokov, čo zachytáva podstatná časť môjho životopisu.

Na tomto vhodnom mieste sa pokúsím bez vedľajších zážitkov a udalostí celkom stručne, takmer faktograficky opísať obrazy tohto obdobia ako som ich bez idealizovania a príkras zaznamenal, chápal a precítil. Pravdaže s istou výhradou, že všetky udalosti, príbehy a fakty neponúkam v presnom časovom poradí so zreteľom na to, že takpovediac, prezentujem svoj názor na obsah, formu, etiku a estetiku memoárov ako svojského nekanonizovaného literárneho žánru. Preto už v úvode mojich spomienok považujem za dôležité a potrebné oboznámiť uznanlivého a vážneho čitateľa s históriou môjho a nášho horniackeho hudobovského rodu. Teda priviesť ho až k samotnej genealógii, k módnemu artefaktu súčasnosti, keď obrazne každý z nás hľadá svoje stopy v nedávnej, či v dávnej

minulosti. A len zriedkakedy sa vyskytne autor životopisnej literatúry, čo by v prvom rade neskúmal memoárový príbeh *ad fontes*, teda od prameňa, od záznamov a kroník, ktoré majú do činenia s archívami. Ako sa vraví, človeku je prirodzená zvedavosť a otázka, kto sme, akí sme a odkiaľ a kam prichádzame, či odchádzame je na mieste. Pri hľadaní odpovedí na túto otázku rozlíšme fakty, dohady a legendy, ktorými narába každá rodinná sága, *vulgo* rodová genealógia. Tak je to aj v genealógii rodu Hudobovcov z Badína, z ktorého pochádzam. Už v spomínanom majerskom detstve som počul, že náš Honcov zajačiar-sky majer všeobecne nazývali Hudobov majer a zachytil som aj mierne ironizujúci výrok: „Chudoba de Badín, Psota de Garansek“. Len neskoršie som sa dozvedel, že tento výrok je literárne známy a patrí do zlatého fondu ľudových porekadiel a prísloví, ktoré už pred storočím pozbierali početní národopisní zberatelia. Oveľa neskôr som sa dozvedel, že tento známy výrok má svoje historické a racionálne jadro, lebo môj a náš rodový pôvod má svoju zemiansku, ergo šľachtickú minulosť, ktorú starí rodičia a moji rodičia, teda zajačiar-ski Hudobovci, nikdy nespomínali a nezdôrazňovali. No akési „zvyškové“ zemianstvo, dávny kus genetického zemianstva v ich povahe zotrvalo. Vedeli o tom, že badínsky hudobovský rod sa časom rozvetvil na niekoľko príbuzných vetví v bystrickom a badínskom okolí, v Iliashi, Vlkanovej, v Hronseku, Hájnikoch, Rybároch a inde. Zo spomienok príslušníkov rodu, ktorí sa začali zaujímať o pôvod Hudobovského rodu, načim spomenúť populárno-historickú prácu otcovho bratranca, právnik-a JUDr. Jána Hudobu. Z jeho viazaného separátneho príspevku vydaného roku 2007 čerpám niekoľko záznamov o histórii a pôvode nášho rodu. Zo spomienok na vlastné rodinné pozadie uvádza spomienky na strieborné gombíky zo zemianskych odevov, dve šable a zlaté pečatidlo s erbom. To je však v podstate vari všetko. Takisto ani v iných vetvách rodu sa nezachovali nijaké materiálne, či písomné dokumenty, ktoré by dokladovali a oživilo rodovú minulosť. Ako už spomínam, aj v našom rode sa tradovali tri základné ústne podania – legendy o pôvode rodu Hudobovcov z Badína. V prvom rade prežívali dohady o tom, že naši predkovia prišli z Čiech a Moravy v období náboženského exulants-tva po bitke na Bielej hore. Tieto dohady však jednoznačne vyvracajú historické skutočnosti, že naši predkovia tu žili dávno pred týmto obdobím.

Podľa druhej historizujúcej verzie prišli na naše územie po tatárskom vpáde s kráľom Belom IV., ktorý emigroval do Chorvátska, a boli teda

Chorváti. Podľa tretej podobnej verzie zakladateľa rodu prišli s Belom IV., s príslušníkom maďarského kmeňa bad-kurty a boli teda Maďari.

Zo všetkých ústnych podaní – rodových legend – je zrejma tendenčnosť, poplatnosť podmienená mocenskej situácii, ktorá v priestore práve vládla. V jednej verzii sa spomína aj pôvodné prastaré rodové meno BAD, ktorému sa pripisuje aj vyšší šľachtický stav, no po vymretí Arpádovcov a nasledujúcich nástupníckych bojoch začal úpadok a schudobnenie a zmena rodového mena na Chudoba, v latinskej a maďarskej transkripcii na Hudoba. Až v šestnástom storočí sa udialo znovupovýšenie rodu do šľachtického stavu kráľom Rudolfom II. Habsburgským, listinou vydanou dňa 21.februára 1582, ktorej kópia overená Banskobystrickou kapitulou dňa 27.9.1817 je v súčasnosti uschovaná u jej vlastníka, môjho bratranca Ing. Martina Hudobu (1938) v Badíne.

Badínski Hudobovci sa ešte v Badíne dostali do rodinného zväzku s rozvetvenou rodinou Leštákovcov, keď sa otcova sestra Mária Hudobová (1895) okolo roku 1918 vydala za Juraja Leštáka 1898 a ako veno získala päťtinový podiel na práve získanom starootcovskom majetku na Zajačej doline. V susedstve môjho rodného domu si v roku 1930 postavil nový rodinný dom a jeho tri dcéry (Mária, Anna a Elena) a syn Ondrej (1926) v ňom do dospelosti bývali ako moje sesternice a bratranec. Keď o dvadsať rokov neskôršie môj rodný (rodičovský) dom odkúpila známa bratislavská literátka, poetka Emília Haugová, získala moju, takpovediac, rodnú adresu, ktorú som používal až do zrelej dospelosti, Zajačia dolina 2, a zároveň sa stala susedkou môjho bratranca, ktorý spolu s manželkou ešte žije ako posledný priamy dedič v dome na leštákovsko-zajačiarском grunte. A aby sa osud, či Božie riadenie, zvláštnym spôsobom naplnili, dcéra môjho drženického švagra a neter mojej nebohej manželky, učiteľka Oľga Bahnová, si vzala syna môjho bratranca Jána Leštáka, čím sa naše rodinné zväzky celkom pekne zamotali. A keď už spomínam široko rozvetvenú rodinu badínskych Leštákovcov, s ktorou sa zajačiariski Hudobovci porodili, možno že nie je celkom od veci spomenúť, že až do súčasnosti si zachovali prídومky (prímenia). V badínskej monografii som ich narátal vari päťnásť, čo svedčí aj o tom, že leštákovský badínsky rodinný klan bol rozsiahly a iste bol tiež zakotvený v dávnej minulosti. Naši majerskí Leštákovci patrili k rodine známej pod prímením Kičín. V spomínanej monografii som našiel i ďalšie zajačiarске badínske priezviská Bahýl a Lichý (boli dvaja) a títo spolu s našimi majerskými osadníkmi tvorili jadro horniackych prisťaho-

valcov z Badína a po čase celkom splynuli v rázovitú horniacku pospolitost', ktorá si v podstate zachovávala životné návyky a zvyky pôvodného zvolensko-bystrického regiónu. Istou topograficko-etnickou zvláštnosťou bola skutočnosť, že sa usadili na rozmedzí hontianskej a tekovskej župy na slovensko-maďarskom jazykovom pomedzí a v blízkosti okresného mesta. To zároveň významne predurčilo a poznačilo ich prisťahovalecký osud, ako som už rámcovo uviedol v úvode mojich spomienok. Boli to nielen revolučné štátoprávne zmeny a s nimi hraničiarske skúsenosti, prvá a druhá svetová vojna, ale aj neskoršia kolektivizácia, ktorá radikálne zasiahla do majerského a osadníckeho spoločenstva.

Prvú svetovú vojnu spomínam zámerne, pretože sa jej roku 1915 ako mladý odvedenec bystrického honvédskeho pluku zúčastnil aj môj otec a v mojom archíve sa zachovala pamätná a vzácna dobová snímka vojačika v uniforme c.a. k. armády pred odchodom na haličský front. Tam v lete 1915 utrpel zranenie (črepina šrapnela), ktoré prežil len vďaka tomu, že črepina narazila na hrubý kožený opasok a nezasiahla životne dôležitý orgán. Jeho dramatický útek z honvédskeho zákopu neraz spomínal ako doklad veľkého vojnového šťastia. Spomínala ho aj matka (moja stará matka), ktorá ho navštívila vo vojenskej nemocnici v Košiciach. Podobné zranenie utrpel aj ďalší účastník z prvej svetovej, spomínaný krčmár na Zajačej doline, otec môjho priateľa z detstva, Ján Gallus, prisťahovalec z Kamenného Chotára. O čosi šťastnejší vojnový osud mal tiež spomínaný prisťahovalec Juraj Lichý, ktorý prežil ako ruský zajatec a vrátil sa, aby si založil rodinu práve v Zajačej doline.

Nazdávam sa, že tieto a takéto ľudské osudy vhodne približujú a dokresľujú, takrečeno historicko-topograficko-etnický portrét mojej rodnej osady. Vnímaví a logicky zvedaví čitatelia mojich dosť kusých memoárov nájdu oveľa presnejšie a obsiahnejšie informácie o kraji a mieste, z ktorého sme v devätnástom roku prišli, v reprezentatívnej monografii nazvanej *Pohľad do histórie obce Badín*, ktorú pri príležitosti 770. výročia prvej písomnej zmienky o obci v roku 2002 vydala obec Badín. Je to podľa mojej skromnej a mierne lokálpatriotickej mienky solídna a dôstojná práca, nároková si veľké uznanie všetkých, ktorí majú akýkoľvek zasvätený, či menej zasvätený vzťah k tejto veľkej a rázovitej obce v predpolí Banskej Bystrice.

Ešte sa mi akosi patrí spomenúť, že aj ku Badínu ma, okrem pamätných otcovských spomienok, viažu aj súčasné rodinné väzby, žijú tam ešte moji bratrance a ešte donedávna aj moje vzácne sesternice v Kremničke.

Dnešný Badín je, pravdaže, predovšetkým pamätným rodovým miestom mojej a našej pôvodnosti, teda akýmsi kultovým miestom môjho spomínajúceho detstva, hoci som ho po prvý raz navštívil len v zrelom dospelom veku, na rozdiel od Zvolenskej Slatiny, ktorú som navštívil s matkinými súrodencami ako päťročný a zachoval som si spomienku na starootcovský dom pri slatinskom potoku. Dokonca si pamätám, že som sa do Slatiny priviezol „na tatrovke“, prvom strýkovom aute.

Iste, mohol by som spomenúť, že dnešný, ešte stále prevažne luteránsky, Badín je významné katolícke výchovné centrum, lebo v jeho chotári je moderné diecézne učilište – seminár, ktorý nechýba na nijakej turistickej pohľadnici z Badína. Je to však len malý paradox z iných oveľa väčších paradoxov našej súčasnosti. Hádám menej vhodné by bolo v súvislosti so seminárom spomenúť prírodnú rezerváciu Badínsky prales, hoci túto vzácnu prírodnú raritu navštívili už viacerí cirkevní hodnostári a diplomati, vrátane britského korunného princa Charlesa.

Z dôb zajačiarkeho detstva si pamätám na návštevy otcových badínskych bratrancov, právnika a inžiniera, vari prvých vysokoškolsky graduovaných príslušníkov našej najbližšej hudobovskej rodiny. Tiež sa z tohto obdobia rozepamätávam na občasné návštevy otcovho švagra Jána Mlynárika, zámožného gazdu z Kremničky, otca mojich dvoch spomínaných sesterníc. Osobitne som si zapamätal jeho augustovú návštevu v roku 1937 pár dní po smrti Martina Rázusa. Tu musím pripomenúť, že otcov švagor z Kremničky bol presvedčeným prívržencom Slovenskej národnej strany a podľa rodného rozprávania viem, že mlynárikovský dom v Kremničke nikdy neobišiel pri svojich sporadických návštevách na trase z Brezna do Banskej Bystrice. Akoby to bolo iba včera, pamätám sa na posedenie pri pohostinnom stole pod košatým agátom pred strýkovou verandou. Tam otec so strýkom Martinom tuho politizovali a patrične sa škriepili s hosťom Mlynárikom, lebo zhodou okolností boli prívrženci z dvoch politických táborov, naši maďarskí boli hodžovskí agrárnici a ich švagor z Kremničky bol tuhý rázusovec. Ako desaťročný chalan a občasný čitateľ *Slovenského týždenníka*, som už čosi vedel o Martinovi Rázusovi i o Milanovi Hodžovi a vari už v tomto veku som si uvedomoval ako rodiny rozdeľuje rozličná politická orientácia. Neskôršie, keď som sa zoznámil s Rázusovou poéziou i prózou, oslovil ma jeho román *Júlia*, okrem iného aj preto, že sa som tam objavil historickú zmienku o Hudobovcoch z Badína. Ale obzvlášť mocne a emotívne sa mi v pamäti zachovala jeho čítanková báseň *Hoj zem drahá* s refrénom

„otrokmi sme boli dosiaľ, viacej nebudeme“. Myslím, že už vtedy, najmä skrze Rázusovu poéziu, stal som sa študentským stúpencom a čiastočne aj ctiteľom jeho básnického tónu i jeho luteránsky zacielenej symboliky a poetiky. A svojím spôsobom aj jeho nábožensky a duchovne vyhranenej estetiky, ba aj jeho epigramatiky. Veď kto by z literárne rozhladených Slovákov nepoznal jeho, žiaľ, stále aktuálny epigram: Prasce, prasce, prasuliatka, keď už prišla doba nová//nehryzte sa, nestrkajte//všetky nôžky do válova//.

Nazdávam sa, že v neskorších kapitolách mojich spomienok na rodný majer, jeho ovzdušie, rázovité dolniacke prostredie a kolorit som dosť podrobne zachytil a opísal, no predsa sa mi vidí, že v spomienkach nemôžem opomenúť osobitne spomienku na strýkov majerský včelín, ktorý som lyricky zobrazil v mojej básnickej prvotine. Pravda, je to len detail, kusý poetický náčrt toho chlapčenského emotívneho zážitku, ktorý v mojej pamäti vnímam ako znova oživený, ale aj znova precítený obraz včelína so svojou nezabudnuteľnou poetickou náladou a lyrikou. Lebo ten včelín je akýmsi najplnším a najkompletnejším a najplastickejším obrazom môjho detstva vo Vivaldiho štyroch ročných obdobiach. Sú tam aj drevené úle zapadané dolniackym snehom, plné tajomne bzučiaceho života, aj včelín plný včelárskeho náradia, ktoré som nevedel ani vysvetliť a pomenovať. Aj staré slamené úle, erby starootcovského včelárstva a symboly dávnej usilovnosti a sporivosti. Sú tam aj dymáky, aj ochranné sieťky, pripomínajúce pradávne fašiangové škrabošky, drevené škatuľky na chov matiek, aj pasce na škodcov a myši, aj plásty voštiny, aj staré visiace rámiky so zvyškami vosku, všetko skrz-naskrz presiaknuté vôňou vosku starého dreva a medu, nezabudnuteľnou arómou detstva, v ktorej dominovala agátová turíčna atmosféra, keď majer bol doslova zaplavený strapcami všadeprítomných bielych kvetov a ich prenikavou omamnou narkotickou vôňou. Veľký agátový háj, čo doteraz obklopuje majer, vtedy bzučieval a hučal ako striebrobiely búrkový oblak plný sladkého medového dažďa. Do mojich ostatných stareckých dní mi bzučieva v májových predstavách a snoch. A najplnšie a najvýraznejšie mi symbolizuje podsitniansku pokrvnú jar, kvitnúcu záhradu vôkol strýcovho včelína, vivaldiovské fluidum štyroch ročných období, ktoré sa zhmotňuje práve v osudovej včelej symfónii. Lebo ako je známe, osud včiel je úzko zviazaný s osudmi človeka. Lebo sa nenadarmo hovoríeva – „ak zahynie posledná včela, zahynie aj posledný človek“. Táto veta mi prichádza na um zakaždým, keď sa opakovane spomína blízky koniec sveta, táto veta mi vždy zasvieti v mozgu, keď sa mi v spomienkach zjaví majerský vršok

so strýcovým včelínom a pred ním záhon kvitnúcej tmavomodrej facélie – kanadskej medovky, ktorú priviezli spoza oceánu vari súčasne s agátom v dvoch sýtych symfonických farbách mojej detskej majerskej harmónie.

Na záver sa mi so siluetou starootcovského domu s majestátnymi lipami zjavuje aj košatý hustý a statný gaštan poskonča tmavomodrého záhonu facélie, popod ktorý som popri agátovom jarku vyšliapal každodenný chodník do školy. Takýto chodník nás všetkých vracia do pamäti a tá nás zasa vracia do nenávratného času a priestoru. Poznáme ho naspamäť po pamäti srdca. Je vyznačený takou živou a svetielkujúcou farbou, že ho vidíme pred sebou vždy taký jasný ako prastarí biblickí pútnici, lebo každý z nás, kto zmúdreje Písmom a časom, si uvedomuje, že sme len dočasná putujúca maličká osobitosť veľkého univerzálneho ľudského spoločenstva.

Aj preto trvácnosť našej živej pamäti je, aj s dobrým zdravím, najväčším darom, ktorý sme dostali od Boha, my, jedinci v tejto stále k veľkej nádeji putujúcej ľudskej mase.

Exodus

*Do tohto chrámu sa nastahovali
všetky moje snečné hodiny,
patriarchálny i matriarchálny čas,
žiari tam Boh i Bach, velebný jas,
modlená i spievaná nedeľa,
ale aj všetky vône chotára,
tie vône môjho dávnoveku,*

*čo svätorečou hovoria o ňom ako o časnosti,
teda o mne i o vás, teda o človeku,
o vôni májového rozmarínu,
o vôni snehu, po ktorom kráčali
ako po bielom orgováne
blízki ku svätej vode,
v perinke nesúc
ľudské pachola*

*tie kvety z nedeľného chrámu,
na pamätnom oltári už dávno uvädli,
len z dávnoveku mojej detskej duše
ich vôňa vzlieta ešte k stropu
ako bájny Fénix z popola.*

2 / *Barina a majer*

Rodný majer som už opísal ako lokalitu neďaleko hradskej s niekoľkými obytnými a hospodárskymi budovami. Situovaný bol medzi úrodnými poľnými vrškami, ktoré podľa ročných období menili svoju náladu a kolorit. Medzi typické orientačné body patrili vysoké štíhle topole, ktoré na pozadí ovocných alejí, lúčnych hájov a vzdialeného agátového lesa vyzerali v mojich detských očiach veľkolepo a nebotyčne vznešene. A neskoršie, ako som rástol a dospieval, premieňali sa na symboly kraskovsko-jeseninovskej lyriky, s ktorou som sa spontánne čoraz väčšími nachádzal a ujednocoval. V objatí pestrej dolniackej prírody v horniacko-dolniackom sedliackom ovzduší a v svojráznych krážoch blízkej a malebnej horšianskej doliny sa v časoch detstva všestranne formovala moja ľudská podoba. Dozaista, okrem spomenutých vplyvov, významný podiel na jej formovaní mala aj nevelká majerská spoločnosť a majerské prírodné okolie. Blízky lužno-lúčny háj s obrovskou a zbásnenou borovicou sosnou som už spomínal, ale patrí sa mi spomenúť aj agátmi husto zarastené blízke hlboké výmole a jarky, ktoré cez zimu bývali zásobárňami dreva, na jar zas utešenou, omamnou a bohatou pastvou včiel a pri roztápaní snehu a v letných búrkach sa premieňali na hučiace potoky – riavy, čo neraz „odrezali“ majer od neďalekej hradskej.

Už som vari spomenul, že majer leží na kamennom pyroxenickomandezitovom podloží a odjakživa mal hlboko po vodu. Jediná kopaná a výdatná studňa mala takmer tridsať metrov a používala sa pre ľudí i dobytok. Bolo to tak ako na všetkých blízkyh i vzdialenejších samotách na opačnej strane Sikenice. Rovnako ako náš Honcov majer, sužoval aj ďalších osadníkov najmä letný suchopár, hoci kopano-vrťané studne na niektorých miestach siahali až do stometrovej hĺbky. Voda bola na vzdialených,

zväčša odlahých miestach, otázkou využitia, užitia a prežitia ľudí a zvierat, skrátka, pre tvrdý a všelijako obmedzovaný a odriekavý život. Nečudo, že už v predvojnových, ale hlavne povojnových prevratových časoch, tieto a podobné usadlosti kupovali a osídľovali horniaci a vrcháři nielen zo zvolenskej župy, ale neskoršie v novších obdobiach aj z iných hospodársky najmenej žičlivých krajov. Otázka imigrácie a migrácie, povojnového regionálneho „sťahovania národov“ je veľmi široká a spomínam ju len v úzkom diapazóne mojich osobných skúseností a spomienok. Láska-vý a zainteresovaný čitateľ mojich memoárov nájde v širokej téme iste veľa podnetných údajov, ktoré možno doplnia a vyplnia jeho predstavy o kraji, ktorý opisujem.

Dovoľte teda, aby som sa vrátil k môjmu Honcovmu majeru a k jeho búrlivo jarno-letným vodám. Ony síce kedy-tedy spôsobovali našim rodným aj starosti a hlavybôle, ale sčasti, hlavne zjari, im pomáhali riešiť aj problém s napájaním početného dobytka. Ten sa, aspoň dočasne a dostupne, napájal z rozľahlej vodnej nádrže pod majerom, ktorú sme nazývali jednoducho – barina. Barina, ktorá nemala stály prítok, sa sezónne naplňovala i vyschýnala, za teplej jari sa stávala žabím rajom a večerami sa do šíreho okolia rozliehali žabie koncerty. Patrili k nezabudnuteľnému koloritu mojej a našej mladosti. Majer, okrem vrán, strák, dudkov, kraklí a kuvikov a početných spevavcov, je v mojej pamäti navždy ozvučený žabacou muzikou a tá patrila k próze i k lyrike nášho majera. Je to dnes pre mňa akési spätné zrkadlo nášho detského majerského neba. Zrkadlí sa v ňom najmä svet našich zimných detských hier, lebo keď barina napevno zamrzla, s bratancom Lešťákom a s ďalšími zajačiariskými chalanmi sme si z drevených krivúl vystrúhali hokejky a len tak v topánkach a na drevených korčuliach sme na barine hrávali hokejové stretnutia s rovnakým zápalom ako dnešní tínedžeri na zimných štadiónoch, ktoré sme si nevedeli vtedy ani predstaviť. Pritom však hodno spomenúť, že o vtedajšom skutočnom hokeji sme už dosť toho vedeli z rádiových prenosov z pražskej Štvanice. Aj na Bohom a líškami opustenom sedliackom majeri sa objavil „pánsky“ luxus – rádio na baterky a nabíjateľný akumulátor. U susedov Lešťákov sme kedysi v polovici tridsiatych rokov s ušami „prilepenými“ na reproduktore počúvali reportáže z majstrovstiev sveta v hokeji, kde nezdolateľní súper, bývali kanadskí amatéri a z „rovnocenných“ Európanov si pamätám hlavne Švajčiarov, s ktorými sme v tých časoch zvädzali tuhé a dramatické súboje. Boli to pioniersko-legendárne časy nášho detstva, ale vari aj le-

gendárne časy nášho hokeja. Vtedy sme ani len vo sne nemohli tušiť, že sa raz v budúcnosti dožijeme majstrovstiev sveta v hlavnom meste Slovenska a že dramatické hokejové prenosy budeme sledovať na každemu našincovi prístupnej skrinke nazývanej televízia.

Majerská barina sa teda skrze prvé rádio a prvý rozhlasový reportážny hokej stala našim spomienkovým fenoménom. Zásľuhu na tom, že rádio dobre fungovalo, mal aj dvanásťročný bratranec Ondrej Lešťák, ktorý ťažký olovený akumulátor v koši vystlanom slamou prenášal cez polia až do horšianskej doliny, kde v obecnom mlyne mladý mlynár Štefan Lipták, ktorý mal vlastnú elektrinu, akumulátor spoľahlivo nabíjal. A na tejto dvojkilometrovej trase nemohol bratranec ani len snívať o tom, že o dvadsať rokov neskoršie bude aj na majeri „všadeprítomný“ elektrický prúd. Prvé rádioprijímače prinášali na majere a samoty nielen šport, ale aj osvetu, kultúru, ba aj skromnú zábavu. Lebo na blízkych i vzdialenejších dedinách sa aj cez vojnové obdobie konali fašiangové i hodové zábavy a tancovačky. Napríklad, už začiatkom tridsiatych rokov boli známe tancovačky „na pľaci“ u Gallusov pod šopou pri harmonike. Z kopy dreva som sa díval na tancujúcich vojakov z blízkej levickej posádky. Tancovali v opaskoch a bodáky v puzdrách sa im hompáľali po bokoch. Čosi také zvláštne a pamätné som nikde inde nevidel. Pravdaže, najväčšmi vychýrená na okolí bola májová horšianska „hostina“ na prírodnom „parkete“ pri potoku. V romantickom zákutí pri omamnej vôni kvitnúcich agátov, neraz aj pri mesiačku, to bol neopísateľný zážitok, kvôli nemu navštevovali horšiansku hodovú tancovačku aj hostia z mesta. Žiaľ, dnešná Horša postupne vymiera a priameho pamätníka a účastníka tejto dávnej romantiky by ste už v Horši márne hľadali.

Malebnú horšiansku dolinu som poznával zo šesť-sedemročný. Po prvý raz som sa tam vybral potajomky s naším starším pastierikom – kraviarikom, začo som dostal od matky prútom. Dolina bola pre moje oči čosi úchvatné a nevídané, ohromila ma i očarila, zapísala sa do mojej pamäti, mysle a srdca ako najkrajší kút môjho bezprostredného rodiska, hneď po blízkych Štiavnických horách a po bájne-rozprávkovom Sitne, ktoré ako som už spomínal hľadalo do mojej kolísky. Tento pamätný vrch prastarých ohňov a signálov ma odmalička priťahoval svojou mystikou a charizmou, až sa ma zmocnil celého a na celý život. Hádám až natoľko, že som sa rozhodol navždy odpočívať na pukanskom cintoríne, odkiaľ ho tak dobre a jasne vidno. Vystúpil som naň veľa ráz a vernosť k Sitnu som úzko spá-